

אין בהם אונאה א'

סוגיין

א. בבא מציעא נו-נו:

משנה: אלו דברים שאין להם אונאה: העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות...

- רבי שמעון אומר קדשים שהוא חייב באחריותן יש להן אונאה, ושאינו חייב באחריותן אין להן אונאה.
- רבי יהודה אומר אף המוכר ספר תורה בהמה ומרגלית אין להם אונאה
- אמרו לו לא אמרו אלא את אלו.

גמרא: מנהני מילי? דתנו רבנן:

- וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך –
    - דבר הנקנה מיד ליד, יצאו קרקעות שאינן מטלטלים.
    - יצאו עבדים שהוקשו לקרקעות.
    - יצאו שטרות דכתיב "וכי תמכרו" - ממכר שגופו מכור וגופו קנוי, יצאו שטרות שאין גופן מכור ואין גופן קנוי ואינן עומדין אלא לראיה שבהם...
    - הקדשות אמר קרא "אחיו" - אחיו ולא הקדש...
- בעי רבי זירא: שכירות יש לו אונאה או אין לו אונאה? "ממכר" אמר רחמנא אבל לא שכירות, או דלמא לא שנא?
• אמר ליה אביי, מי כתיב "ממכר לעולם"? "ממכר" סתמא כתיב, והאי נמי ביומיה מכירה היא.

ב. רש"י מסכת בבא מציעא דף נו עמוד א' וההקדשות"

גזבר המוכר הקדש, או המוכר עולתו שנפל בו מום.

ג. רש"י מסכת בבא מציעא דף נו עמוד ב

בתור"ע הקשה הא הא קרא מוקמינן לי' לקמן (נח ב) באונאת דברים! ותמוה דקרא ב' דולא תונו איש את עמיתו הוא דמוקמינן באנ"ד.

ד. תוספות מסכת בבא מציעא דף נו עמוד ב

והאי ביומיה מכירה הוא - תימה דבפ' קמא דע"ז (דף טו. ושם ד"ה והשתא) מוכח דשכירות לא קני...! וי"ל דהכא גבי אונאה כתיב "ממכר" מיותר לרבות שכירות.

האין איסור בכלל?

ה. סמ"ע סימן רכז:נא

ודע דמורש"ל ז"ל [בחידושו לטור] כתב דאף דאיתמעטו הני מדין אונאה, מ"מ לא גרעי מאונאת דברים וגניבת דעת, ובכלל "לא תונו איש את אחיו" הן, וכמו שיתבאר ריש סימן רכ"ח, אם לא שהמוכר בעצמו לא ידע מאונאתו:

ו. אור החיים ויקרא כה:יז

ולא תונו וגו'. רבותינו ז"ל דרשו (ב"מ נ"ח ב) שהכתוב מדבר באונאת דברים, ולפי פשט הכתוב ירצה כי הגם שאמר למעלה אל תונו ודקדק לומר "מיד" להודיע כי באונאת מטלטלים הכתוב מדבר ולא באונאת קרקע, חש הכתוב שיטעה הטועה כי בקרקעות מותר לאונות, לזה אמר "לא תונו וגו'". ואמר "ויראת מאלקיך" פירוש הגם שאין דין אונאה בהם, הוא דוקא לענין משפט יושבי תבל, אבל לעולם איסור אונאה יש בדבר, וטעם שאמרתי שאין בו אונאה הוא מטעם שהנחת משפט זה לדון אותו אני, והוא אומר "כי אני ד' אלקיכם" פירוש שופט אתכם בדבר הזה לא לצד שמותר לאונות בקרקע. והרבה דינים מצינו בתורה שד' סלק משפטם לבית דין של מעלה...

ז. רמב"ן ויקרא כה

רבותינו אמרו (ב"מ נו א) שאין אונאה לקרקעות, שנאמר 'או קנה מיד עמיתך', דבר הנקנה מיד ליד, והמקרא הזה כפי פשוטו ולפי מדרשו לדברי הרב בקרקעות הוא!

אבל על כרחנו נצטרך להטות מקראות ממשוטן, ונאמר שיהיה כל פסוק עומד בעצמו. יאמר "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך" דבר הנקנה מיד ליד "אל תונו איש את אחיו", ויחזור ויאמר, "במספר שנים אחר היובל" תקנה מאתו התבואות וכמספר שני התבואות ימכרם לך, כפי השנים תרבה ותמעט כי על כל פנים תשיבנו לו ביובל. וכל זה אזהרה ביובל שיזהרו בו לעולם. וחזר ואמר "ולא תונו איש את עמיתו", בדברים:

ואני חושב עוד סברא, שודאי המאנה את חבריו לדעת עובר בלאו, בין במטלטלים בין בקרקעות, שבהן דיבר הכתוב "אל תונו איש את אחיו. במספר שנים אחר היובל", שהוא מזהיר שיקנו וימכרו לפי השנים ולא יונו איש את אחיו. אבל רבותינו חדשו באונאה תשלומים בשתות המקח, וביטול מקח ביותר משתות, ומזה בלבד מעטו הקרקעות לפי שהאונאה בהם אפילו ביתר משתות, מחילה, כמו שהיא מחילה במטלטלים בפחות משתות, אף על פי שהוא אסור להנות כן לדעת, אבל אין דרך בני אדם לבטל ממכרם מפני אונאה מועטת כזו...

ה. ספר החינוך מצוה שלו

עיקר האזהרה בין בקרקע בין במטלטל הוא באמת, שהוזהרו שלא להונות הבריות לדעת. אבל החילוק שביניהן הוא שאם נמצאת אונאה במטלטל ביתר משתות שיבטל המכר, שדעת הבריות שלא לסבול אונאה יתירה מכן במטלטלין, אבל בקרקע לפי שהקרקע דבר קיים לעולם דרך הבריות למחול בו כל אונאה אחר שלקחו אותו, וכעין מה שאמרו זכרונם לברכה [ב"ק י"ד ע"ב] על דרך ההפלגה שהקרקע דבר השווה כל כסף הוא. והראיה לדברינו אלה, כלומר שאיסור אונאה אף בקרקע, שהרי עיקר אזהרה זו בקרקעות הוא דכתיבא, וכמו שמפורש בפרשה. זהו דעת הרמב"ן זכרונם לברכה בענין זה, וכמו שכתב בפירושו החומש.

ט. תוספות מסכת בבא מציעא דף נז עמוד א "ומר"

אבל במזיד לכ"ע אסור לאנות ההקדש.

י. שו"ת שואל ומשיב מהדורה תליתאה חלק א סימן רלג

מה שראית ברשב"ם שם שכתב דלא שייך הדמים מודיעים בקרקע דאין אונאה לקרקעות, והתוס' הקשו דהרי ע"כ ז"א בשביל ששוה יותר, רק גזירת הכתוב שהרי הקדשות ועבדים נמי אין להם אונאה! ע"ש.

ולפענ"ד היה נראה דלכך לא שייך "הדמים מודיעים" בקרקע, דענין שווי הדמים שייך במה שעיקרי המכירה והלקיחה הוא בעת שקונהו ומוכרו אף שנמשך הדבר אח"כ ג"כ קצת, אבל אינו מתקיים לעולם, שייך לומר דהדמים מודיעים באותו הזמן. אבל קרקע דלעולם עומדת אינו שייך שווי הקרקע כעת דהרי יוכל להיות אח"כ שוה יותר ויותר. וגם הקדשות ועבדים, דהענין אינו מוקדש לזמן ועבדים ג"כ דאינו קונה דוקא על אותו עת ועבד נמכר לעולם, לכך ל"ש הדמים מודיעים.

איברא דא"כ אינו תלוי במה שאין לו אונאה, אמנם נראה דמה שאין לו אונאה הוא ג"כ מטעם זה, דניהו [צ"ל דנהי?] דכעת אינו שוה כ"כ יוכל להיות שאח"כ יהי שוה יותר ולכך אין לו אונאה. ועכ"פ סברת הרשב"ם לענין הדמים מודיעים ודאי נכון כנלפענ"ד.

יא. שו"ת הרשב"א חלק א סימן תרמב

כל זמן שאין לגזבר"י שום חלק ושום זכות בענין ההקדש בנכסיו ולא בפירותיהן, הרי הן כאחרים דעלמא ונאמנין.

האם באמת אין אונאה וביטול מקח בהם בכלל?

יב. קידושין מב ע"ב

אמר רב נחמן האחין שחלקו הרי הן כלקוחות - פחות משתות נקנה מקח, יתר על שתות בטל מקח, שתות קנה ומחזיר אונאה. אמר רבא... הא דאמרן "שתות קנה ומחזיר אונאה" לא אמרן אלא במטלטלי, אבל במקרקעי אין אונאה לקרקעות.

יג. בבא קמא יד ע"ב

אמר מר "שוה כסף: מלמד שאין בית דין נזקקין אלא לנכסים שיש להן אחריות." מאי משמע? [כלו' מהיכא תיתי ד"שוה כסף" היינו קרקע?] אמר רבה בר עולא דבר השווה כל כסף.

יד. בבא מציעא נז ע"א

אמר רבא אמר רב חסא, בעי רבי אמי: אונאה אין להם, ביטול מקח יש להם או אין להן?

- אמר רב נחמן, הדר אמר רב חסא, פשיט רבי אמי אונאה אין להם ביטול מקח יש להם.
- רבי יונה אמר אהקדשות, רבי ירמיה אמר אקרקעות, ותרוייהו משמיה דרבי יוחנן אמרו, אונאה אין להם, ביטול מקח יש להן.
- [ר' יונה] מאן דאמר אהקדשות כל שכן אקרקעות.
- [ר' ירמיה] מאן דאמר אקרקעות אבל אהקדשות לא, כדשמואל דאמר שמואל הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל.

טו. רש"י מסכת בבא מציעא דף נז עמוד א "כל שכן"

אי דהקדשות קחשיב ליה מקח טעות, אף על גב דליכא טעות כלפי שמיא - ואפילו הכי אמרינן ביטול מקח - כל שכן דלגבי חבריה, דאיכא למימר טעה ואדעתא דהכי לא אקנייה, כל שכן דהדר.

טז. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת כתובות פרק יא הלכה ד

מתני': אלמנה שהיתה כתובתה מאתים, ומכרה שוה מנה במאתים או שוה מאתים במנה, נתקבלה כתובתה.

גמ': ... בשוה מנה במאתים אין סופו לחזור משם מקח טעות?

- תיפתר שהוקיר המקח. א"ר אבין הדא מסייעא לר' שמעון בן לקיש דר"ש בן לקיש אמר אין למקח הונייה לעולם.
- אמר ר' יוחנן אם היה המקח מופלג יש לו הונייה.

○ מתניתא פליגא על רבי יוחנן, "אילו דברים שאין להן הונייה העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות!" פתר לה ובלבד

דבר שאינו מופלג.

יז. לחם משנה הלכות מכירה פרק יב הלכה ד
מ"ש ה"ה בשם הרמב"ן והרשב"א דלא הוי אונאה אלא בכדי שהדעת טועה, כ"כ רבינו ז"ל לקמן בפ' כ"ו... ואפילו שוה מאה במאתים איקרי בכדי שהדעת טועה...

יח. בבא מציעא קח ע"א
זבן במאתן [בשביל בר מצרא] ושויה מאה, סבור מינה מצי אמר ליה [בר מצרא] לתקוני שדרתיך ולא לעוותי. אמר ליה מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי, הכי אמרי נהרדעי משום דרב נחמן אין אונאה לקרקעות [והוי מחיר ראוי וחי' בר מצרא לשלם לן].

יט. כתובות צח.-:
מתני': אלמנה שהיתה כתובתה מאתים ומכרה שוה מנה במאתים או שוה מאתים במנה נתקבלה כתובתה...
גמ': מאי שנא שוה מאתים במנה, דאמרי לה את אפסדת? שוה מנה במאתים נמי תימא [האי ארמלתא] אנא ארווחנא! אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב, כאן שנה רבי "הכל לבעל המעות."

כ. רי"ף מסכת בבא מציעא דף לב.-: בדפי הרי"ף
הא מילתא חזינא בה פלוגתא ביני רבואתא, איכא מאן דסבירא ליה כי האי מימרא דר' אמי ור' יוחנן דאונאה אין להן ביטול מקח יש להן, ואיכא מאן דסבירא ליה ד"ביטול מקח יש להן" דקאמר ר' יוחנן לאו יתר משתות הוא אלא על חד תרין, וגמר להאי מימרא מגמרא דבני מערבא דאמרי התם "א"ר יוחנן אם היה דבר מופלג יש בו אונאה" ... ואיכא מאן דמספקא ליה מילתא ולא קא פסק בה מידי. ואנן עיינינן במילתא שפיר ואיסתבר לן דהאי מימרא דרבי אמי ודר' יוחנן ליתיה, משום דחזינן לרב נחמן דהוא בתרא דס"ל אין אונאה לקרקעות כלל... והא דר' אמי ור' יוחנן ליתא דקי"ל כרב נחמן דבתרא הוא, והלכתא כותיה בדיני, ועוד דרב נחמן גופיה הוא דאמרה משמיה דחסא משמיה דר' אמי והוא לא סבר ליה כותיהו. והא דאתמר בגמרא דבני מערבא משמיה דרבי יוחנן לא עדיף מהא דאתמר משמיה בגמרא דילן והא אידחי ליה מדרב נחמן ומגני ראיות...

כא. תוספות מסכת בבא מציעא דף נז עמוד א "אמר רב נחמן"
ותירץ ר"ת דאין אונאה עד פלגא, אבל מפלגא ואילך מיקרי ביטול מקח ויש להם. ואתי שפיר הא דתנן (לעיל דף נו:): "רבי יהודה אומר אף המוכר בהמה ומרגלית אין להם אונאה", ומפרש בגמרא עד כדי דמיהם, מדקאמר "אף" משמע דקרקעות נמי אית להו האי שיעורא...

כב. תוספות מסכת כתובות דף צח עמוד ב "אלמנה"
והא דפסקינן בהמקבל (שם קח.) זבן במאתים ושוה מנה אמרי נהרדעי משמיה דרב נחמן אין אונאה לקרקעות לאו דוקא מאתים אלא מעט פחות דבמאתים הוי ביטול מקח לרב נחמן כדפרישית.

כג. רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ד סימן כא
ולא יכולתי לעמוד על דעת רב אלפס ז"ל דפסק הלכה כרב נחמן נגד ר' יוחנן משום דבתרא הוא, דדוקא מאביי ורבא ואילך הוא דפסקינן הלכתא כבתראי, אבל מקמי אביי ורבא לית הלכתא כתלמיד במקום הרב, ור"נ תלמידו של שמואל היה והלכה כרבי יוחנן נגד שמואל בכל מקום וכ"ש נגד רב נחמן תלמידו. ואף על גב דקיימא לן הלכתא כשמואל בדיני, כל זה לא נאמר אלא כנגד רב דהלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני, אבל לא כנגד רבי יוחנן. וכן הא דקי"ל הלכה כרב נחמן בדיני היינו דוקא כנגד רב ששת, שכך כתוב בתשובת הגאונים "הלכה כרב נחמן בדיני וכרב ששת באיסורי", ורבינו שמשון ז"ל הביאו בפרק בכל מערבין, הלכך נראה כפירוש רבינו תם שפירש דגמרא דידן סברה כגמרא דבני מערבא...

כד. רמב"ם הלכות מכירה פרק יג:ח
אלו דברים שאין להם הונייה: הקרקעות והעבדים והשטרות וההקדשות. אפילו מכר שוה אלף בדינר או שוה דינר באלף אין בהן הונייה, שנאמר או קנה מיד עמיתך, דבר הנקנה מיד ליד, יצאו הקרקעות ויצאו עבדים שהוקשו לקרקעות, ויצאו שטרות שאין גופן קנוי אלא לראיה שבהן, עמיתך ולא הקדש.

כה. ש"ך חושן משפט סימן רכז:יז
ומ"מ לענין דינא העליתי לעיל ס"ס ס"ו דהעיקר כהרי"ף וסייעתו...

כו. שו"ע חושן משפט רכז:כט
אלו דברים שאין להם אונאה: העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות; אפילו מכר שוה אלף בדינר, או שוה דינר באלף, אין בהם אונאה. הגה: וי"א דדוקא עד פלגא, אבל יותר מפלגא, כגון שמכר לו אחד יותר משנים, הוי אונאה (טור בשם ר"ת והרא"ש).

כז. שו"ת מהר"י בן לב חלק א סימן קט

ראובן היו לו הרבה בנים והיה לו אהבה עזה עם בנו הגדול ומכר לו חזקת חנות אחד שהיה לו שהיתה שוה ח' אלפים לבנים, בסך אלף לבנים, וכתב לו שטר מכירה מאותה החזקה והחזיק בה כמה שנים בחיי אביו, ואחר כך מת ראובן ובאו בניו ותובעים החזקה מאחיהם הגדול שהיתה אונאה באותה המכירה וקיימא לן דמוכר חוזר לעולם וכשם שאביהם היה יכול לחזור בו ולבטל המכירה גם הם רוצים לבטל אותה המכירה ושאל השואל אם הדין עמהם:...

ובנדון דידן לסברת רוב הפוסקים היא אונאה כיון שנתאנה המוכר יתר מפלג, משמונה אלפים לאלף. ולפי דעתי נראה דאוקי קרקע בחזקת מארי קמא ויחלקו האחים אותו החנות כשאר הנכסים שהניח להם אביהם:

כח. שו"ת מהרשד"ם חושן משפט סימן שעו

מי הוא אשר ימלאנו לבו להכרי' ביניהם? ואעפ"י שראיתי למהררי"ק נר"ו בב"י שכתב שכיון שהרי"ף ז"ל והרמב"ם מסכימים לדעת אחד הכי נקטינן, אני לא כן דעתי, אלא אם היה בא מעשה לפני הייתי סומך על הכלל הגדול שמסר לנו מהר"ם והביאו הרא"ש בתשובותיו דכל היכ' דאיכא פלוגתא דרבוותא לא מפקינן ממונא...

ואין לומר דאדרבא יש לפסוק כר"ת והרא"ש דהוה בתראי, שהרי כתב המרדכי בשם מהר"ם שנהגו לפסוק כהרי"ף היכא שאין התוס' חולקים עליו, וכ"ש מהררי"ק בתשובותיו, ומלשון זה משמע דלא קפדינן אבתראי במקום הרי"ף היכא שאין התו' חולקים. וכ"ת כאן שהתוס' חולקים אית לן למימר דהלכה כתוס' וכהרא"ש גם זה אינו, שהרי כתב ג"כ מהרי"ק ז"ל דלא אמרו כן למעט כבוד הרי"ף במקום שהתוס' פליגי ח"ו, שגדול כבוד הרי"ף מאד. ואין אצלי כעת ספר מהררי"ק ז"ל, אמנם נראה מדבריו ודאי דכלל זה דנהנו לפסוק כו' כנזכר אינו אלא לומר דבענין זה כיון שהתוס' מסכימים לדעתו ז"ל אפי' שאחרים גדולים ואחרונים יחלוקו על דעת הרי"ף לא נחוש להם ועבדינן עובדא כהרי"ף, אמנם כשהרי"ף והתו' חולקין אז עבדינן כעצת מהר"ם דלא מפקינן ממונא. כ"ש בנדון שלפנינו שהרמב"ם ז"ל מסכי' לדעתו והוא גדו' הפוסקים ונמשכים אחריו הרבה בדיני ממונות, גם הרמ"ה דהוי בתרא. ונראה בעיני שהנמקי ז"ל דהוי בתרא טובא הביא פלוגתא דא ומסכים לדעת הרי"ף יעויין במקומו:

כט. טור חושן משפט הלכות טוען ונטען סימן צה

יש גאונים שכתבו מה שאין נשבעין על קרקעות דוקא בארץ ישראל אבל בחוצה לארץ נשבעין עליהן מן התורה שחשובין עליהן כמטלטלין אבל הרמב"ם כתב שאין חילוק:

ל. בית יוסף חושן משפט סימן צה

יש גאונים שכתבו וכו'. כך כתב בעל התרומות בשער שביעי (ח"ב סי' יג) שנשאל הראב"ד (שו"ת ראב"י אב"ד סי' קכט) אם נתחייב שבועה על קרקעות דחוצה לארץ שהגאונים שעברו היו מטילים עליהם שבועה דאורייתא מפני שעומד לימכר...

לא. כנסת הגדולה הגהות טור חושן משפט סימן רכז

ומיהו לענין דינא לדידן לא נ"ל מידי דאנן קי"ל כהראב"ד ז"ל שחולק על הגאונים, ואין נשבעין על הקרקעות אפילו שבחוץ לארץ, שכל המחברים לא חלקו בזה, וכן רבינו בית יוסף פסק בספר הקצר. והוא הדין לענין אונאה.

לב. ש"ך חושן משפט סימן רכז

העבדים והשטרות. עיין בתשובת ר"א נ' חיים סימן ל' וסי' ק"ג ועיין בתשובת מבי"ט ח"ב/ח"א/ סי' רל"ט דאין אונאה לחזקות וע"ש: